

LİSE ÖĞRENCİLERİNİN BEDEN EĞİTİMİ DERSİ SPORTMENLİK DAVRANIŞLARININ BAZI DEĞİŞKENLERE GÖRE İNCELENMESİ*

Yakup KOÇ¹, Mehmet GÜLLÜ²

¹Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Erzincan, ²İnönü Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor
Yüksekokulu, Malatya

Geliş Tarihi:10.06.2016
Kabul Tarihi:22.12.2016

Öz: Bu çalışmanın amacı; lise öğrencilerinin beden eğitimi dersi sportmenlik davranışlarının bazı değişkenlere göre incelenmesidir. Araştırma örneklemini 2013-2014 eğitim öğretim yılında Erzincan il merkezindeki devlet okullarına devam eden toplam 550 lise öğrencisi oluşturmuştur. Araştırmada Koç (2013), tarafından ortaokul öğrencileri için geliştirilen “Beden Eğitimi Dersi Sportmenlik Davranışı Ölçeği (BEDSDÖ)” ile Kiper, (1984) tarafından geliştirilen “Saldırganlık Envanteri” kullanılmıştır. Öğrencilerin ölçeklerden aldıkları puanlar cinsiyetlerine, aile ekonomik durumuna, okul başarı durumuna ve en çok ilgilendikleri spor türüne göre incelenmiştir. Ayrıca sportmenlik değerleriyle, Saldırganlık Envanterinden elde edilen değerlerin ilişkisi (Pearson) test edilmiştir. Verilerin değerlendirilmesinde SPSS 15 ve LISREL 8,7 programları kullanılmıştır. Veriler ışığında beden eğitimi dersi sportmenlik davranışlarının öğrencilerin cinsiyetlerine ve ilgilendikleri spor türüne göre farklılaştığı görülmüştür. Ayrıca öğrencilerin beden eğitimi dersi sportmenlik davranışlarıyla saldırganlık değerleri arasında negatif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur. Bu bulgular doğrultusunda beden eğitimi dersi için planlanacak sportmenlik uygulamalarında öğrencilerin saldırganlık davranışlarını azaltmaya ve atılganlık davranışlarını geliştirmeye yönelik etkinliklere yer verilmesinin önemli olduğu düşünülmektedir.

Anahtar kelimeler: Beden eğitimi dersi, sportmenlik davranışı, saldırganlık, atılganlık

RESEARCH INTO SPORTPERSONSHIP BEHAVIOR OF HIGH SCHOOL STUDENTS IN PHYSICAL EDUCATION COURSE IN TERMS OF SOME VARIABLES

Abstract: The aim of this study is to examine sportpersonship behavior of high school students in physical education course in terms of some variables. The sample of study consists of 550 students attending state schools in the province of Erzincan in 2013-2014 academic year. “Physical Education Course Sportpersonship Behavior Scale” (PECSBS) developed by Koç (2013) for elementary school students and “Aggression Inventory” developed by Kiper (1984) were used in the study. The scores the students obtained in the scales were examined in accordance with their gender, socio-economic-family income, success level at school and the type of sports they are interested in most. The relationship between the values of sportpersonship and those obtained in aggression inventory was tested. For the assessment of the data, SPSS 15 and LISREL 8,7 programs were employed. According to the analyzed data, sportpersonship behavior in physical education course varied depending on the gender and the type of sports the students were interested in. Besides, negative but important relationship was observed between sportpersonship behavior of students in physical education course and aggression values. In the light of these findings, during the sport activities planned for physical education classes, it is thought to be important to put emphasis on the activities that could reduce students’ aggressiveness and develop their assertiveness.

Key words: Physical education course, sportpersonship behavior, aggression, assertiveness

* Bu çalışma 7-9 Kasım 2014 tarihlerinde Konya Selçuklu Üniversitesi’nin ev sahipliğinde düzenlenen 13. Uluslararası Spor Bilimleri Kongresi’nde poster bildirisi olarak sunulmuştur.

GİRİŞ

Sürekli bir değişim ve gelişim içerisinde bulunan birey, ergenlik döneminde önemli değişim ve gelişim göstermektedir. İnsanı insan yapan psikolojik, biyolojik ve sosyal değerler; kişilik, karakter ve benzeri özellikler bu dönem içerisinde gelişerek ömür boyu sürdürülen davranışlar olarak karşımıza çıktığı belirtilmiştir (Kırımoğlu, 2007).

Gençlik ve spor ile ilgili politikaların ergenlerde başarıya ulaşabilmesi de, ancak bu dönemde ergenlerin özelliklerine, ilgi ve ihtiyaçlarına uygun okul çevresi oluşturmakla mümkün olabileceği ve bu çevre içerisinde şüphesiz beden eğitimi dersi ve sportif faaliyetlerin önemli yer tuttuğu vurgulanmıştır. İnsanın fiziksel olduğu gibi zihinsel, ruhsal ve sosyal gelişimine katkı yapması beklenen sporun, günümüzde bizzat sosyal ahlaka aykırı davranışları öğrenme ve sergileme aracına dönüşmesi ülkemizdeki sporun geleceğini tartışmalı hale getirdiği iddia edilmiştir (Yapan, 2007).

Yıldırım (2004), spor sahalarında karşılaştığımız olumsuz sahnelerin azaltılması ve ortadan kaldırılmasına yönelik uygulamaların daha çok yasalarla ve kurallarla sağlanmaya çalışıldığını, bunun yanında sporla ilgili tüm unsurların (sporcu, antrenör, hakem yazar, spor adamı, seyirci) öğrencilerden çıkacak olması nedeniyle sportmenlik eğitimine beden eğitimi derslerinde yer verilmesi gerektiğini hatırlatır.

Pehlivan'a göre (2004), fair-play (sportmenlik) kavramı en başta insan onuruna gösterilen saygının ifadesi olarak ortaya çıkmıştır ve sporun her aşamasında ve her türünde hakça ve dürüstçe oyun oynamaya neden olan bir ahlaki ilke olarak kendini kabul ettirmiştir.

Spor kavramı içerisinde öne çıkan, aslında bir ahlak kavramı ve eğitim ilkesi olarak kabul edilen sportmenlik; oyun kurallarına uyma, başkalarına saygı, hak, adalet, centilmenlik gibi insani özellikleri içerirken; hilekarlık, yalan, kurallara uymama gibi toplum tarafından kabul edilmeyen davranışları da reddettiği ifade edilmiştir (Yapan, 2007).

Sportmenlik davranışlarının sergilenmesinde beden eğitimi derslerindeki uygulamaların yanında öğrencilerin bazı kişilik özelliklerinin de yakından ilişkili olduğu düşünülmektedir. Bu dav-

ranışların kazandırılmasından önce, sportmenlik davranışlarının, öğrencilerin kişilik özelliklerine göre incelenmesi ve bu doğrultuda programlar hazırlanması ihtiyacı bulunmaktadır.

Bireyin sportmenlik davranışını içeren birçok davranış olabilmektedir. Uluslararası Sportmenlik Birliği sportmenliği geliştirmek için vurguladığı 8 prensipten ikisi "oyununuzda şiddetten sakının" ve "öfkenizi kontrol edin" prensipleridir (Keating, 2007). Bu prensiplerden sportmenliğin saldırganlık ile ilişkili olduğu anlaşılmaktadır. Bu prensipler Koç'un (2013) geliştirdiği ölçeğin (BEDSDÖ) negatif davranışlarını içeren "Negatif Davranışlardan Kaçınma" (NDK) boyutuyla yakından ilişkili olabileceği düşünülmektedir.

Freedman ve ark. (1989), niyet dikkate alındığında saldırganlığı "başkalarını incitmeyi amaçlayan her türlü davranış" olarak tanımlamışlardır. Saldırganlık kavramını inceleyen araştırmacılar temelde iki farklı görüş ortaya atmışlardır; Bunlardan birincisi, saldırganlığın içgüdüsel, ikincisi, sonradan kazanılan bir davranış olduğudur. İçgüdüsel ve biyolojik kuramlar saldırganlığı doğuştan gelen, insanın doğasının bir parçası olarak değerlendirirken öğrenme kuramları saldırganlığı engellenme, pekiştirme ve sosyal öğrenme kuramları ile açıklamaktadır (Akt. Köksal, 1991).

Uluslararası Sportmenlik Birliği sportmenliği geliştirmek için vurguladığı 8 prensipten bir diğeri "Sağlıklı bir vücut için sağlam ruhlu ve açık fikirli olun" atılğanlığı ifade etmektedir (Keating, 2007). Atılğanlık terimi son yıllarda "güvengencilik" kavramıyla da anılmaktadır (Ateş, 2015). Atılğanlık, kişilerarası iletişim ve etkileşimi kurmadaki sağlıklı davranış biçimlerinden birisi olarak belirtilmektedir (Koroğlu, 2002). Atılğan bireylerin özellikleri incelendiğinde; bu kişilerin, içlerinden geldiği gibi davrandıkları, iyimser ve esnek oldukları, yaşamaktan ve mücadele etmekten zevk aldıkları, başkalarına ve kendilerine cesaret verebildikleri, yaşamın her yönüne katıldıkları, doğrudan ve açık iletişimi tercih ettikleri, kendi sorunlarını, duygularını, sezgilerini, hırslarını sahiplendikleri, çevreyle ilgili ve aksiliklere karşı hoşgörülü oldukları, kendilerine güvendikleri ve değer verdikleri gibi özellikleri görülmektedir (Humphreys, 1998). Bu prensipler sportmenlik bağlamında ele alındığında gerekli zamanda doğru ve gerekli davranışları sergilemeye-

bilme olarak düşünülebilir. Bu davranışlar Koç'un (2013) geliştirdiği ölçeğin (BEDSDÖ) pozitif davranışlarını içeren "Pozitif Davranışlar Sergileme" (PDS) boyutuyla yakından ilişkili olabileceği düşünülmektedir.

Ergenlik dönemi içerisinde bulunan öğrencilerin olumlu veya olumsuz psikososyal beceriler edinmesinde, cinsiyet, okul başarı durumu, aile ekonomik durumu ve beden eğitimi derslerinde ilgilendirilen branş türünün önemli birer değişken olduğu düşünülmektedir.

Alan yazın incelendiğinde; farklı değişkenlerin sportmenlik davranışı üzerindeki etkisini inceleyen araştırmalar sınırlıdır. Sportmenliğin cinsiyetle ilişkisini inceleyen bazı çalışmalarda (Miller ve Ommundsen 2004; Shields ve ark., 2007) sportmenlik davranışlarında cinsiyetin anlamlı olmadığı sonucu bulunmuşsa da Esentürk ve ark. (2015) ile Tsai ve Fung (2005) çalışmalarında bayanların erkeklere göre sportmenlik seviyelerini anlamlı olarak yüksek bulmuştur.

Diğer taraftan saldırganlık ile ilgili araştırmalarda saldırganlığın cinsiyete göre farklılaştığını söyleyen çalışmalar (Gündoğdu, 2010; Masalcı, 2001 ve Tuzgöl, 1998) olduğu gibi cinsiyetin fark oluşturmadığına yönelik çalışma (Hatunoğlu, 1994) da görülmüştür. Demirhan (2002), Gündoğdu, (2010) ve Ersoy, (2001) saldırganlığın aile gelir düzeyi ile anlamlı ilişkili olmadığını bulmuşlarsa da Köksal, (1991) ve Hatunoğlu (1994) çalışmalarında gelir seviyesi düşük olan ergenlerin saldırganlık düzeylerinin anlamlı olarak yüksek olduğunu tespit etmişlerdir.

Atılganlık ile ilgili çalışmalara bakıldığında cinsiyetin anlamlı fark oluşturmadığı fakat kızlarda atılganlık düzeyinin daha düşük olduğu tespit edilmiştir (Arı, 1989 ve Görüş, 1999). Ayrıca Görüş (1999), çalışmasında ailenin sosyoekonomik durumunun atılganlık düzeyini etkilediğini ve daha iyi ekonomik düzeyde olan ergenlerin yüksek atılganlık davranışları sergilediklerini bulmuştur. Bal (2006) da araştırmasında atılganlık ile akademik başarı ile arasında anlamlı ilişki bulamamıştır.

Ergenlerin beden eğitimi derslerinde ilgilendikleri branş türünün sportmenlik ve saldırganlık düzeyleri ile ilişkisini inceleyen az sayıda araştırmaya rastlanmıştır. Bu araştırmalara bakıldığında temassız spor yapanların sportmenlik seviyeleri

temassız spor yapanlara göre yüksek olduğu anlaşılmıştır (Esentürk ve ark., 2015; Tsai ve Fung 2005). Ayrıca Güner, (2006) ile başka bir çalışmada Koruç ve Bayar (1990) bireysel spor yapanların takım sporu yapanlardan anlamlı olarak daha saldırgan olduklarını belirtmişlerdir.

Birçok araştırmacı sporda saldırganlığın çok ciddi bir problem olduğunu ifade etmiştir (Yıldıran, 2004; Yapan, 2007). Buna rağmen özellikle sportmenlik davranışlarının saldırganlık ve atılganlık ile birlikte araştırıldığı bir çalışmaya rastlanmamıştır. Fakat bazı araştırmalarda sportmenlik ile saldırganlığın yakın ilişkili olduğuna yönelik değerlendirmeler görülmüştür (Chantal ve ark., 2005; Christine ve Kim, 2005; Lemyre ve ark., 2002;). Örneğin, Weiss ve Bredemeier (1990) özellikle erkeklerin saldırganlığı kabul etmesinin onları sportmenlik dışı davranışlara daha toleranslı bakmalarına yol açtığını öne sürmüştür.

Ortaokulu bitirerek liseye geçen ergenlik dönemi içindeki dokuzuncu ve onuncu sınıf öğrencileri hem birbirlerini tanımaya hem de okul ortamına uyum sağlamaya yönelik sosyal gelişim döneminde oldukları belirtilmektedir (Kırımoglu ve ark. 2008). İçinde buldukları gelişim döneminin özellikleri göz önüne alınarak araştırmanın dokuzuncu ve onuncu sınıflarla gerçekleştirilmesi planlanmıştır.

Bu çalışmada yukarıda da ifade edildiği gibi beden eğitimi dersi sportmenlik davranışı ile ilişkili olduğu düşünülen öğrencilerin saldırganlık ve atılganlık düzeyleri çeşitli değişkenlere göre incelenmiştir. Ayrıca öğrencilerin sportmenlik, saldırganlık ve atılganlık seviyeleri arasındaki ilişkiye bakılmıştır. Bu nedenle araştırmanın amacı; lise öğrencilerinin beden eğitimi dersi sportmenlik davranışı, saldırganlık ve atılganlık düzeylerini çeşitli değişkenler açısından (cinsiyet, okul başarı durumu, aile ekonomik durumu ve öğrencilerin ilgilendikleri branş türü) incelemek ve sportmenlik, saldırganlık ve atılganlık düzeyleri arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır.

MATERYAL VE METOT

Araştırma Deseni

Bu araştırma nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama modelinde (Karasar, 2003) desenlenmiştir. Bu çalışmada, lise öğrencilerinin

beden eğitimi dersi sportmenlik davranış düzeylerinin saldırganlık ve atılganlık değerleriyle ilişkisi belirlenmeye çalışılmıştır.

Çalışma Grubu

Çalışma grubunu, 2013-2014 eğitim öğretim yılında Erzincan merkezinde eğitim veren toplam 14 liseden seçkisiz örneklem yolu ile seçilen 5 devlet lisesinden 9. ve 10. sınıflara devam eden 550 gönüllü öğrenci (230'u kız (% 41.8), 320'si erkek (% 58,2)) oluşturmuştur. Çalışmada yer alan okullar için Erzincan İl Millî Eğitim Müdürlüğü'nden gerekli izinler alınmıştır.

Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada, veri toplama aracı olarak Koç, (2013) tarafından geliştirilen “Beden Eğitimi Dersi Sportmenlik Davranış Ölçeği (BEDSDÖ)” ve Kiper, (1984) tarafından geliştirilen “Saldırganlık Envanteri” kullanılmıştır. Ayrıca öğrencilere cinsiyet, okul başarı durumu, aile ekonomik durumu ve en çok ilgilendikleri branşı belirlemeye yönelik kişisel bilgi formu uygulanmıştır. Öğrencilerin belirledikleri branşlar İkizler'e (1993) göre beden temasına izin verdiği ölçüde 3 grupta değerlendirilmiştir. Branşlar; bireysel mücadele sporları (güreş, judo, tekvando vb.), topla oynanan takım sporları (futbol, basketbol, hentbol vb.) ve bedensel temas olmayan sporlar (voleybol, badminton, tenis) olarak gruplandırılmıştır.

Beden Eğitimi Dersi Sportmenlik Davranış Ölçeği (BEDSDÖ):

Koç, (2013) tarafından ortaokul öğrencileri için hazırlanmış olan beden eğitimi dersi sportmenlik davranış ölççeği 5'li Likert tipi ölçektir. Orijinal ölçek 11 madde “Uygun Davranışlar Sergileme” (UDS) faktörü (madde 1, 2, 4, 7, 9, 11, 12, 14, 16, 19 ve 21) ve ters puanlanan 11 madde “Uygunsuz Davranışlardan Kaçınma” (UDK) faktörü (madde 3, 5, 6, 8, 10, 13, 15, 17, 18, 20 ve 22) olmak üzere toplam 22 maddeden oluşmaktadır. Ölçek faktörlerinin daha iyi anlaşılması ve kısaltmaların daha kolay yorumlanması amacıyla geliştirilen orijinal ölçekteki “Uygun Davranışlar Sergileme” (UDS) faktörü aynı anlamı taşıyan “Pozitif Davranışları Sergileme” (PDS) ve “Uy-

gunsuz Davranışlardan Kaçınma” (UDK) faktörü de aynı anlamı taşıyan “Negatif Davranışlardan Kaçınma” (NDK) olarak değiştirildi. PDS Faktörüne “Oyunda rakibim düşerse kalkmasına yardım ederim” ve NDK Faktörüne “kazanmak için gerekirse hile yaparım” maddeleri örnek olarak verilebilir. Ölçeğin dereceleme biçimi maddelerde yer alan davranışların sergilenme sıklığını ölçmeye yönelik olarak hazırlanmış ve “(5) Her Zaman, (4) Çok Sık, (3) Ara Sıra, (2) Nadiren ve (1) Hiçbir Zaman” şeklinde sıralanmıştır. NDK Faktörüne ait puanlar ters puanlandı. Ölçeğin toplamından elde edilen puan “Toplam Sportmenlik (TS)” olarak değerlendirilmiştir.

Ölçekten alınabilecek en düşük puan 22 (ortalama 1) ve en yüksek puan 110 (ortalama 5) dur. Faktör 1 ve Faktör 2 den ayrı ayrı olarak alınabilecek puanlar en düşük 11 (ortalama 1) ve en yüksek 55 (ortalama 5) dir. Ölçekten alınan puanlar arttıkça öğrencilerin sportmenlik düzeylerinin daha iyi olduğu anlaşılmaktadır.

Saldırganlık Envanteri:

Kiper, (1984) tarafından geliştirilen Saldırganlık Envanteri 30 maddeden oluşmakta ve üç alt testi içermektedir. Bunlar: yıkıcı saldırganlık, edilgen saldırganlık ve atılganlıktır. Envanterde her bir alt test 10 soru ile belirlenmiştir. Yıkıcı saldırganlıkla ilgili maddeler; 1, 2, 3, 13, 14, 15, 22, 23, 24 ve 29; Edilgen saldırganlıkla ilgili maddeler ise 7, 8, 9, 16, 17, 18, 25, 26, 27 ve 30 ve Atılganlıkla ilgili maddeler; 4, 5, 6, 10, 11, 12, 19, 20, 21 ve 28'dir. Envanterde kullanılan materyal, soru formu ve yanıt kâğıdıdır. Sorular “bana hiç uymuyor=-3”, “bana biraz uymuyor=-2”, “bana uymuyor=-1”, “kararsızım=0”, “bana uyuyor=+1”, “bana biraz uyuyor=+2”, “bana çok uyuyor=+3”, arasında yanıtlamayı içeren 7'li likert tipidir. Kuramsal olarak her bir alt testte, her soruya bana çok uyuyor şeklinde yanıt veren denek +30, bana hiç uymuyor şeklinde yanıt veren denek ise -30 puan almaktadır. Ancak istatistiksel olarak eksi puanlar kullanılmayacağından dolayı ve sıfır sayısının da istatistiksel analizde sorun yaratacağı düşüncesiyle her toplam puana 31 sayısı [(madde sayısı=10) X 3 +1] ilave edilmiştir.

Verilerin Analizi

Ölçme araçlarından elde edilen verilerin istatistiksel analizleri SPSS 15.0 ve LISREL 8.70 paket programı kullanılarak yapılmıştır. Ölçüm modellerinin araştırma grubu için uyumunu test etmek amacıyla Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) ve Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) uygulaması gerçekleştirilmiştir. istatistiksel analiz yöntemi olarak normal dağılım göstermeyen veriler için nonparametrik testlerden Mann-Whitney-U testi, normal dağılım gösteren veriler için parametrik testlerden One-Way Anova, Tukey ve Pearson testleri uygulanmıştır.

BULGULAR

BEDSDÖ'nin lise öğrencileri (n= 550) için yapılan açıklayıcı faktör analizinde; KMO değeri .89 olarak bulunmuş ve Bartlett Testi anlamlı çıkmıştır ($p < ,001$). 11 maddeli "Negatif Davranışlarından Kaçınma (NDK)" faktörü ve 11 maddeli "Pozitif Davranışlar Sergileme (PDS)" faktöründen oluşan iki faktörün açıkladığı toplam varyans % 39,25 olarak bulunmuştur. Ölçeğin madde-toplam korelasyon değerlerinin ,25 ile ,60 arasında değiştiği görülmüştür. Ölçeğin iç tutarlılık güvenilirliği (Cronbach Alpha) NDK faktörü için ,85 PDS faktörü için ,80 ve tüm ölçek için ,86 olarak hesaplanmıştır. Yapılan DFA analiz sonucunda uyum indekslerinin ($\chi^2/df = 2,64$, RMSEA = 0,055, GFI = 0,92, NNFI = 0,95 ve CFI = ,96) iyi düzeyde olduğu görülmüştür.

Saldırganlık Envanteri için yapılan açıklayıcı faktör analizinde; Edilgen ve Yıkıcı Saldırganlık alt ölçek maddelerinin (2, 3, 8, 18 ve 27. maddeler çıkarıldı) varyansın %36,46'sını açıklayan 15 maddeli tek faktör üzerinde toplandığı görülüp saldırganlık alt ölçeği olarak adlandırılmıştır. Ayrıca Atılgnalık alt ölçeği için yapılan faktör analizinde; ölçek, toplam varyansın % 31,95'ini açıklayan (6. madde çıkarıldı) 9 maddeli tek faktör üzerinde toplandığı görülmüştür. Sosyal bilimlerde tek faktörlü ölçeklerde

varyansın %30'unu açıklaması yeterli görülmüştür (Büyüköztürk, 2004). Ölçek üzerinde açıklayıcı faktör analizinin yanı sıra doğrulayıcı faktör analizi de yapılmıştır. Doğrulayıcı Faktör Analizleri sonucunda saldırganlık envanterinin ortaya çıkan uyum indeksleri ($\chi^2/df = 2,21$, RMSEA = 0,06, NNFI = ,094 ve CFI = ,95) çoğunlukla iyi ve kabul edilebilir düzeyde olduğu görülmüştür. Son haliyle Saldırganlık ve Atılgnalık alt ölçeklerin iç tutarlılık güvenilirliği için Cronbach Alpha sırasıyla ,87 ve ,73 olarak hesaplanmıştır. Ölçeklerden elde edilen puanın hesaplanmasında orijinal ölçek uygulamasına uygun olarak madde sayısına göre Saldırganlık ölçeği her toplam puana 46 sayısı [(madde sayısı=15) X 3 +1], Atılgnalık ölçeğinde de 28 sayısı [(madde sayısı=9) X 3 +1] ilave edilmiştir.

Öğrencilerin ölçeklerden aldıkları puanlar cinsiyetlerine, aile ekonomik durumuna, okul başarı durumuna ve en çok ilgilendikleri spor türüne göre incelenmiş ve sportmenlik değerleriyle, Saldırganlık Envanterinden elde edilen saldırganlık ve atılgnalık değerlerinin ilişkisi test edilmiştir.

Öğrencilerin NDK, TS ve Saldırganlık değerlerinde, cinsiyetlerine göre anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir ($p < 0,05$). Kızların erkeklere oranla anlamlı düzeyde daha sportmen ve daha az saldırgan olduğu anlaşılmıştır (Tablo 1).

Öğrencilerin okul başarı durumlarına göre sportmenlik davranışlarında ve atılgnlıklarında anlamlı farklılık görülmemiştir ($p > 0,05$). Fakat saldırganlık düzeylerinde anlamlı farklılıklar görülmüştür ($p < 0,01$). Anlamlı farklılığın nereden kaynaklandığını belirlemeye yönelik yapılan Tukey test sonucuna göre okul başarı düzeyi iyi olan öğrencilerin diğer öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha az saldırgan oldukları anlaşılmıştır (Tablo 2).

Öğrencilerin aile ekonomik durumuna göre sportmenlik, saldırganlık ve atılgnalık değerlerinde anlamlı farklılık görülmemiştir ($p > 0,05$) (Tablo 3).

Tablo 1: Öğrencilerin Ölçek Puanlarının Cinsiyetlerine Göre karşılaştırılması (Mann Whitney U Testi)

Faktör	Grup	N	Min	Max	Medyan	Mean Rank	U	p
Negatif Davranışlardan Kaçınma	Kız	230	1,18	5,00	4,04	317,16	27218,000	,000**
	Erkek	320	1,00	5,00	3,67	245,56		
Pozitif Davranışlar Sergileme	Kız	230	1,64	5,00	3,87	264,94	34372,000	,186
	Erkek	320	1,27	5,00	3,91	283,09		
Toplam Sportmenlik	Kız	230	1,50	5,00	3,85	295,60	32177,500	,012*
	Erkek	320	1,14	5,00	3,80	261,05		
Saldırganlık	Kız	168	2,00	5,00	43,69	172,21	14736,000	,000**
	Erkek	238	3	87	47,52	225,58		
Atılganlık	Kız	168	15	55	40,85	201,51	19657,000	,773
	Erkek	238	20	55	41,36	204,91		

* p<0,05 ** p<0,01

Tablo 2: Öğrencilerin Ölçek Puanlarının Okul Başarı Durumlarına Göre Karşılaştırılması (One-Way Anova)

Faktör	Grup	N	$\bar{X}$	Ss	F	p	Tukey T.
Negatif Davranışlardan Kaçınma	Zayıf	101	3,76	,90	2,83	,120	
	Orta	187	3,74	,81			
	İyi	262	3,92	,83			
Pozitif Davranışlar Sergileme	Zayıf	101	3,75	,79	2,13	,060	
	Orta	187	3,93	,66			
	İyi	262	3,88	,74			
Toplam Sportmenlik	Zayıf	168	3,75	,73	1,86	,154	
	Orta	238	3,84	,60			
	İyi	168	3,90	,66			
Saldırganlık	Zayıf	77	49,34	18,59	10,18	,000**	**(İ-Z), **(İ-O)
	Orta	154	46,45	19,90			
	İyi	175	38,80	19,78			
Atılganlık	Zayıf	77	40,17	8,60	1,64	,195	
	Orta	154	40,62	8,80			
	İyi	175	42,05	9,11			

* p<0,05 ** p<0,01

Tablo 3: Öğrencilerin Ölçek Puanlarının Ailelerinin Ekonomik Durumuna Göre Karşılaştırılması (One-Way Anova)

Faktör	Grup	N	$\bar{X}$	Ss	F	p
Negatif Davranışlardan Kaçınma	Zayıf	25	3,68	,81	,63	,531
	Orta	293	3,86	,85		
	İyi	232	3,81	,84		
Pozitif Davranışlar Sergileme	Zayıf	25	3,83	,79	,27	,764
	Orta	293	3,86	,75		
	İyi	232	3,90	,69		
Toplam Sportmenlik	Zayıf	25	3,75	,62	,29	,750
	Orta	293	3,85	,68		
	İyi	232	3,85	,63		
Saldırganlık	Zayıf	20	46,60	18,11	,22	,802
	Orta	223	43,57	20,31		
	İyi	163	43,50	20,00		
Atılganlık	Zayıf	20	43,40	6,63	2,61	,075
	Orta	223	40,27	8,78		
	İyi	163	42,07	9,23		

Öğrencilerin en çok ilgilendikleri spor türüne göre NDK, TS ve Saldırganlık değerlerinde anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir ($p<0,05$). Anlamlı farklılığın nereden kaynaklandığını belirlemeye yönelik yapılan Tukey test sonucuna göre daha çok bedensel temas olmayan takım sporları ile ilgilenen öğrencilerin, diğer spor türleriyle ilgilenen öğrencilerden sportmenlik davranışlarının daha iyi olduğu ve daha az saldırgan oldukları

anlaşılmıştır. Atılganlık değerlerinde anlamlı farklılık görülmemiştir ($p>0,05$). (Tablo 4).

Öğrencilerin beden eğitimi dersi sportmenlik davranışlarıyla (NDK, PDS ve TS), saldırganlık değerleri arasında negatif yönde anlamlı ilişki bulunurken ($p<0,05$), sadece erkek öğrencilerin PDS değerlerinde, atılganlık değerleri ile pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur ($p<0,05$) (Tablo 5).

Tablo 4: Öğrencilerin Ölçek Puanlarının En çok İlgilendikleri Branş Türüne Göre Karşılaştırılması (One-Way Anova)

Faktör	Grup	N	$\bar{X}$	Ss	F	p	Tukey T.
Negatif Davranışlardan Kaçınma	1	21	3,53	3,53	9,74	,000	*(1-3) **(2-3)
	2	324	3,72	3,72			
	3	205	4,03	4,03			
Pozitif Davranışlar Sergileme	1	21	3,60	3,59	1,79	,167	
	2	324	3,90	3,90			
	3	205	3,86	3,86			
Toplam Sportmenlik	1	21	3,56	3,56	4,78	,009	*(1-3)
	2	324	3,81	3,81			
	3	205	3,94	3,94			
Saldırganlık	1	152	50,27	50,27	7,59	,001	*(2-3)
	2	242	46,31	46,31			
	3	149	38,78	38,78			
Atılganlık	1	152	43,20	43,20	2,47	,086	
	2	242	41,79	41,79			
	3	149	39,91	39,91			

* $p<0,05$ ** $p<0,01$ (Gruplar: 1= Bireysel mücadele sporu, 2= Topla oynana takım sporu 3= Bedensel temas olmayan spor)

Tablo 5: Öğrencilerin Ölçek Puanları Arasında Korelasyon Sonuçları (Pearson)

Faktör		1	2	3	4	5
Kız	1. Negatif Davranışlardan Kaçınma	-				
	2. Pozitif Davranışlar Sergileme	,58**	-			
	3. Toplam Sportmenlik	,87**	,88**	-		
	4. Saldırganlık	-,52**	-,42**	-,54**	-	
	5. Atılganlık	-,08	,02	-,03	,05	-
Erkek	1. Negatif Davranışlardan Kaçınma	-				
	2. Pozitif Davranışlar Sergileme	,35**	-			
	3. Toplam Sportmenlik	,87**	,77**	-		
	4. Saldırganlık	-,53**	-,13*	-,43**	-	
	5. Atılganlık	-,07	,16*	,04	,05	-
Tümü	1. Negatif Davranışlardan Kaçınma	-				
	2. Pozitif Davranışlar Sergileme	,39**	-			
	3. Toplam Sportmenlik	,86**	,81**	-		
	4. Saldırganlık	-,54**	-,24**	-,48**	-	
	5. Atılganlık	-,08	,09	,00	,06	-

TARTIŞMA VE SONUÇ

Cinsiyet: Öğrencilerin NDK, TS ve Saldırganlık değerlerinde cinsiyetlerine göre anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir ($p<0,05$). Kızların erkeklere oranla daha sportmen ve daha az saldırgan olduğu anlaşılmıştır. Kız öğrencilerde negatif sportmenlik davranışlardan kaçınma düzeyi erkeklere oranla daha iyiyken, pozitif davranışları sergilemede kızlarla erkeklerde çok yakın değerler elde edilmiştir. Araştırma da elde edilen bulgular, alanyazın bulguları ile paralellik göstermektedir. Esentürk ve ark. (2015) ile Tsai ve Fung (2005) çalışmalarında bayanların erkeklere göre sportmenlik seviyelerini anlamlı olarak yüksek bulmuştur. Weiss ve Bredemeier (1990) da belirttiği gibi erkeklerin saldırganlığının toplumda daha kabul edilir olması onları olumsuz sportmenlik davranışları göstermesinde daha cesaretlendirici olabileceği düşünülmektedir. Fakat Miller ve ark. (2004), yarışmacı genç bay ve bayan futbolcuların sportmenliklerini inceledikleri çalışmalarında beklemedikleri bir şekilde kızlar ile erkekler arasında anlamlı farka ulaşamamışlardır. Benzer şekilde Shields ve ark. (2007), araştırmalarında 5-8. sınıf kız ve erkek öğrencilerinin sportmenlik davranışlarında cinsiyetlerine göre anlamlı fark bulamamıştır.

Gündoğdu (2010), 9.sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeylerini incelediği araştırmasında; erkek öğrencilerin fiziksel saldırganlık düzeylerinin kızlardan anlamlı düzeyde daha yüksek olduğunu bulmuştur. Kırımoğlu ve arkadaşları (2008), lise öğrencilerinin spora katılım düzeylerini inceledikleri çalışmalarında, bayan ve erkeklerin saldırganlıklarında fark bulmuştur.

Bettencourt ve Miller (1996), araştırmalarında saldırganlıkta cinsiyetin etkilerini saptayarak erkeklerin daha yüksek düzeyde fiziksel saldırganlık gösterdikleri bulgusunu elde etmişlerdir (Akt. Güner, 2007). Bjorkqvist ve ark. (1992) ise, 8-11 ve 15 yaş grubu üzerinde saldırganlıkta cinsiyet farklılıklarını inceleyen araştırmalarında erkeklerin kızlara oranla daha çok fiziksel saldırganlık gösterdiğini bulmuşlardır. Tuzgöl (1998), Duncan (1999), Masalcı (2001), Campano ve Munakata (2004), Efiltili (2006), Amedahe ve Owusu-Banahene (2007), yaptıkları araştırmalar da erkeklerin kızlardan daha fazla saldırgan davranış sergilediklerini ve genellikle daha çok fizik-

sel kuvvet kullanmaktan hoşlandıklarını ortaya koymuşlardır. Bazı araştırmalarda saldırganlık için farklı bulgulara da rastlanmıştır. Örneğin; Hatunoğlu (1994), Karataş (2005), Çobanoğlu Güner (2006), Ağlamaz, (2006) cinsiyetin saldırgan davranışı etkileyen bir unsur olmadığını ayrıca Doğan (2001), da çalışmasında ergen kızların saldırganlık ölçeği puanlarını erkeklerin saldırganlık ölçeği puanlarından anlamlı derecede yüksek bulmuştur. Beden eğitimi bölümü lisans öğrencilerinde yapılan bir çalışmada da bayanların yıkıcı saldırganlık düzeyleri anlamlı düzeyde erkeklerden yüksek çıkmıştır (Çetin ve ark. 2013).

Atılganlık açısından bakıldığında çalışmamızda cinsiyet bakımından anlamlı fark bulunamamıştır. Fakat kızlar daha düşük atılganlık düzeyine sahiptir. Arı (1989), da yaptığı çalışma da kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha az atılgan davranışlar gösterdiğini tespit etmiştir. Benzer sonuçlar Cooley & Nowicki, (1984) tarafından da bulunmuştur (Akt. Ateş, 2013). Ayrıca Deniz (1997), lise ve ortaokuldaki çalışmalarında erkek öğrencilerin atılganlık düzeylerini kız öğrencilerden anlamlı düzeyde daha yüksek bulmuştur. Bunun yanında Aydın (1991) ve Pardeck ve arkadaşları (1991), çalışmalarında, üniversite öğrencilerinde; Saruhan (1996) ve Görüş (1999) ise lise öğrencilerinde cinsiyetin atılganlığı etkileyen bir faktör olmadığını belirtmiştir.

İncelenen araştırmalarda cinsiyete ilişkin bulguların kararlı olmadığı görülmektedir. Silberman ve Snary (1993) yaptığı çalışmalarında, kızların, erkeklerden hem beyin korteksi, hem de bilişsel-sosyal işlev bakımından iki yıl daha erken olgunlaşmasına bağlı olarak, ailenin ahlaki aşaması, sosyal sınıf ve etnik köken açısından, sonuçların, kızlar lehine olduğunu iddia etmişlerdir.

Okul başarı durumu: Öğrencilerin okul başarı durumlarına göre sportmenlik davranışlarında ve atılganlık düzeylerinde anlamlı farklılık görülmemiştir ($p>0,05$). Ancak saldırganlık düzeylerinde anlamlı farklılıklar görülmüştür ($p<0,05$). Okul başarı düzeyi iyi olan öğrencilerin diğer öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha az saldırgan oldukları anlaşılmıştır. Ortaokul 5. Sınıf öğrencileri üzerinde yapılan bir araştırma da öz-akademik başarısı yüksek olanların anlamlı düzeyde daha düşük saldırganlık davranışlarına

sahip oldukları bulunmuştur (Öztürk, Ilgar ve Öztürk, 2014). Benzer olarak Donat-Bacıoğlu ve Özdemir (2012), da ilköğretim öğrencilerinin saldırgan davranışları ile algılanan başarı durumu arasında anlamlı ve pozitif ilişkiler bulunmuştur.

Ateş (2013), 5. Sınıf öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmada öğrencilerin atılganlık puanları akademik yönden başarılı olup-olmamlarına göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığını tespit etmiştir. Aynı şekilde Gökalan (2000) ve Bal (2006) atılganlık ile akademik başarı arasında bir ilişki bulamamışlardır.

Aile ekonomik durumu: Öğrencilerin aile ekonomik durumuna göre sportmenlik davranışlarında, saldırganlık değerlerinde ve atılganlık düzeylerinde anlamlı farklılık görülmemiştir ($p>0.05$).

Yapılan farklı çalışmalarda farklı bulgular elde edilmiştir. Bazı çalışmalarda ailenin gelir düzeyine göre saldırganlık puanlarının farklılaşmadığını ortaya koyan bulgulara rastlanmaktadır (Ersoy, 2001; Gündoğdu, 2010 ve Demirhan, 2002). Bunun dışında Güner (1995), ergenlerle yaptığı araştırmada ailelerinin gelir düzeyi yüksek olan 16 yaşında ve erkek olan öğrencilerin saldırganlık düzeylerinin diğerlerinden daha yüksek olduğuna dair bulgular elde etmiştir. Bunun yanı sıra Köksal, (1991), araştırmasında yoksul aile çocuklarının saldırganlık düzeylerinin, varlıklı aile çocuklarının saldırganlık düzeylerinden daha yüksek olduğunu bulmuştur. Aynı biçimde Hatunoğlu (1994), Tuzgöl (1998), Gümüş (2000), Masalcı (2001), Aral, Bütün Ayhan, Türkmenler, Akbıyık (2004), Dizman ve Gürsoy (2005), Ağlamaz (2006), yaptıkları araştırmada ailelerin maddi gelir düzeyine göre saldırganlık puanlarının farklılaştığını bulmuşlardır.

Atılganlık ile ilgili ise Saruhan (1996), lise son sınıf öğrencilerinin atılganlık düzeyinin bazı değişkenlerle ilişkisini inceledikleri çalışmasında sosyo ekonomik düzeyin atılganlığı etkilediğini bulmuştur. Alt sosyoekonomik düzeyden gelenlerin üst sosyoekonomik düzeydeki öğrencilere oranla daha çok atılgan davranış özellikleri sergilediğini ortaya koymuştur. Diğer taraftan Görüş (1999), bir grup lise öğrencisinin atılganlık düzeyleri ile stresle başa çıkma yolları arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmasının sonucunda; farklı sosyoekonomik düzeylerden gelen lise

öğrencilerinin atılganlık düzeyleri arasında önemli bir ilişki saptamıştır. Üst sosyo-ekonomik düzeyden gelen öğrencilerin atılganlık düzeyleri, alt sosyoekonomik düzeyden gelen öğrencilere oranla daha yüksek olduğunu bulmuştur.

Branş türü: Öğrencilerin NDK, TS ve Saldırganlık değerlerinde, en çok ilgilenilen branş türüne göre anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir ($p<0,05$). Bedensel temas olmayan takım sporları ile ilgilenen öğrencilerin, diğer spor türleriyle ilgilenen öğrencilerden sportmenlik davranışlarının daha iyi olduğu ve daha az saldırgan oldukları anlaşılmıştır. Esentürk ve ark. (2015) lise öğrencileri üzerinde yaptıkları çalışmada voleybol (temaslı spor) ile ilgilenen öğrencilerin sportmenlik değerlerinin futbol ile ilgilenen öğrencilerden anlamlı olarak daha iyi olduğunu ortaya koymuştur. Aynı şekilde Tsai ve Fung (2005), lisede spor müsabakalarına katılan öğrenciler üzerinde yaptıkları çalışma da temassız sporlardan voleybol müsabakalarına katılan öğrencilerin basketbol müsabakalarına katılanlara oranla daha yüksek sportmenlik değerleri gösterdiklerini bulmuştur. Benzer şekilde Lee ve ark. (2007), çalışmalarında bireysel spor yapanların takım sporuyla uğraşanlara göre hileyi benimseme ve yarışmaseverliği benimseme boyutlarında ahlaki karar alma tutumlarının daha olumsuz olduğunu bulmuştur. Ortaokul öğrencileri üzerinde yapılan başka bir çalışmada ise spor yapan öğrencilerin yaptıkları spor branşına göre ahlak yargı düzeyleri anlamlı farklılık göstermemiştir (Akandere ve ark. 2009). Ayrıca Koruç ve Bayar (1990), bireysel spor yapan erkeklerin takım sporu yapan erkeklerden daha saldırgan davranışlar sergilediğini ortaya koymuştur. Güner (2006), sporcular üzerinde yaptığı çalışmada, bireysel spor yapan oyuncuların, takım sporu yapan oyunculardan daha saldırgan olduklarını tespit etmiştir. Seçilen branşın yapısının davranışlarla yakından ilişkili olduğu anlaşılmaktadır.

Sportmenlik, saldırganlık ve atılganlık ilişkisi: Kız ve erkek öğrencilerin beden eğitimi dersi sportmenlik davranışlarıyla (NDK, PDS ve TS) saldırganlık değerleri arasında negatif yönde anlamlı ilişki bulunurken ($p<0,05$), sadece erkek öğrencilerin PDS değerlerinde, atılganlık değerleri ile pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur ($p<0,05$). Uluslararası Sportmenlik birliği sportmenliği geliştirmek için geliştirdiği 8 prensipten

(Keating, 2007) saldırganlık ile ilişkili olduğu düşünülen prensipler araştırmamızı doğrularken, atılganlık ile ilişkili olan prensiplerin sportmenlik ile ilişkisi zayıf çıkmıştır. Yıldırım, (2004) ve Yapan, (2007) gibi araştırmacıların sporda saldırganlık probleminin varlığını vurgulamıştır. Bunun ötesinde sportmenlik davranışlarının saldırganlık ve atılganlık ile birlikte araştırıldığı çalışmanın olmaması sportmenlik davranışlarının açıklanmasında somut değerlendirme yapılmasını zorlaştırmaktadır. Fakat bazı araştırmalarda sportmenlik ile saldırganlığın yakın ilişkili olduğuna yönelik değerlendirmeler görülmüştür. Örneğin, Chantal ve ark. (2005) çalışmalarında sportmenlik ile saldırganlık arasında önemli bir ilişki bulmuştur. Hatta güçlü sportmenlik yönelime sahip olanların özellikle tekisel saldırganlıklarının azalacağını belirtmiştir. Diğer taraftan Weiss ve Bredemeier (1990) özellikle erkeklerin saldırganlığı kabul etmesinin onları sportmenlik dışı davranışlara daha toleranslı bakmalarına yol açtığını öne sürmüştür. Rascle ve arkadaşları (1998), çalışmalarında sporda ego yönelimli motivasyona sahip oyuncuların başarı stratejisi olarak saldırganlıklarını kullandıklarını bulmuştur. Bulgulardan yüksek ego yönelimli oyuncuların özellikle saldırganlığı araçsal olarak kullanmasının nedeni olarak “ne pahasına olursa olsun kazanma” tutumunun neden olduğunu iddia etmektedir. Christine ve Kim (2005), gençlerde “ne olursa olsun kazanma” felsefesinin saldırganlık ve olumsuz tutumlara neden olmasının kaçınılmaz olduğunu ifade etmiştir. Dolayısıyla saldırganlık ve sportmenlik kavramları çok yakın ve ilişkili oldukları anlaşılmaktadır. Ve ergenlerimizde sportmenlik davranışlarını arttırmak istiyorsak saldırganlık eğitimi üzerinde yoğunlaşmamız gerekliliği ortaya çıkmıştır.

Sportmenlik ile atılganlık konusunun birlikte incelendiği başka çalışmaya rastlanmaması kesin yargıya varılmasını güçleştirmektedir.

Veriler ışığında beden eğitimi dersi sportmenlik davranışlarının öğrencilerin cinsiyetlerine ve ilgilendikleri spor türüne göre farklılaştığı görülmüştür. Kızların erkeklere oranla daha sportmen ve daha az saldırgan olduğu anlaşılmıştır. Ayrıca daha çok bedensel temas olmayan takım sporları ile ilgilenen öğrencilerin, diğer spor türleriyle ilgilenen öğrencilerden sportmenlik davranışları-

nın daha iyi olduğu ve daha az saldırgan oldukları anlaşılmıştır. Ayrıca öğrencilerin beden eğitimi dersi sportmenlik davranışlarıyla saldırganlık değerleri arasında negatif yönde anlamlı ve önemli ilişki bulunmuştur. Öğrencilerin saldırganlık davranışlarının azaltılmasının sportmenlik davranışlarının geliştirilmesinde önemli bir rolü olduğu kanısına varılmıştır.

Erkek öğrencilerin PDS değerlerinde, atılganlık değerleri ile pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur. Genel olarak alanyazında da görüldüğü gibi erkeklerin kızlara oranla daha yüksek atılganlık davranışlar sergilemesinin ortaya çıktığı görülmüştür. Bu da özellikle kızların erkeklere göre düşük çıkan pozitif sportmenlik davranışlar sergileme konusunda eğitime ve teşvik edilmeye muhtaç oldukları sonucunu ortaya çıkarmıştır.

Araştırmacıların beden eğitimi dersi için planlanacak sportmenlik uygulamalarında bu sonuçları dikkate almaları uygulamaların başarısı açısından gerekli olduğu düşünülmektedir. Ayrıca araştırmacılara öğrencilerin beden eğitimi dersi sportmenlik davranışlarının farklı kişilik özellikleriyle olan ilişkisini incelemeleri önerilmektedir.

KAYNAKLAR

1. Ağlamaz T (2006): Lise öğrencilerinin saldırganlık puanlarının kendini açma davranışı, okul türü, cinsiyet, sınıf düzeyi, anne-baba öğrenim düzeyi ve ailenin aylık gelir düzeyi açısından incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. 19 Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Samsun.
2. Akandere M, Baştuğ G, Güler ED (2009): Orta öğretim kurumlarında spora katılımın çocuğun ahlaki gelişimine etkisi. Niğde Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi. 3(1), 59-67.
3. Amedahe FK, Owusu-Banahene NO (2007): Sex differences in the forms of aggression among adolescent students in Ghana. Research in Education.78:54-64
4. Aral N, Ayhan Bütün A, Türkmenler B, Akbıyık A (2004): İlköğretim okullarının sekizinci sınıfına devam eden çocukların saldırganlık eğilimlerinin incelenmesi. Çağdaş Eğitim Dergisi, 29 (315), 17-25.
5. Arı R (1989): Üniversite öğrencilerinin baskın ben durumları ile bazı özlük niteliklerinin ben durumlarına, atılganlık ve uyum düzeylerine etkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

6. Ateş B (2013): İlköğretim 5. Sınıf öğrencilerinin atılganlık puanlarının bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(1), 50-66.
7. Ateş B (2015): Üniversite Öğrencilerinin Güvenlik Becerileri Üzerinde Çözüm Odaklı Grupla Psikolojik Danışmanın Etkisi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(3): 832-841.
8. Aydın B (1991): Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerini Açısından Atılganlık Seviyesinin İncelenmesi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, İstanbul; 25-36.
9. Bal E (2006): İlköğretim öğrencilerinin benlik algıları ile atılganlık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
10. Büyüköztürk S (2004): Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı. (dördüncü baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
11. Büyüköztürk Ş, Çakmak EK, Akgün ÖE, Karadeniz Ş, Demirel F (2011): *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. (9. Baskı), Pegem Akademi.
12. Bjorkqvist K, Lagerspetz K, Kaukiainen A (1992): Do girls manipulate and boys fight? Developmental trends in regard to direct and indirect aggression. *Aggressive Behavior*, 18, 117-127.
13. Campano JP, Munakata T (2004): Anger and aggression among Filipino students. *Adolescence*, 39 (156): 757-764.
14. Çetin MÇ, Gezer E, Yıldız Ö, Yıldız M (2013): Investigation of the relationship between aggression levels and basic psychological needs school of physical education and sports students. *International Journal of Human Sciences*, 10(1), 1738-1753.
15. Chantal Y, Robin P, Vernat JP, Bernache-Assollant I (2005). Motivation, sportspersonship, and athletic aggression: A mediational analysis. *Psychology of Sport and Exercise*, 6, 233-249
16. Çobanoğlu Güner B (2006): Takım Sporları Ve Bireysel Sporlar Yapan Sporcuların Saldırganlık Düzeylerinin incelenmesi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı, Samsun.
17. Christine N, Kim YS (2005). Improving Socialization Through Sport: An Analytic Review of Literature on Aggression and Sportsmanship. *Physical Educator*. 62 (3).123
18. Demirhan M (2002): Kendini açma düzeyleri farklı genel lise öğrencilerinin bazı değişkenler açısından saldırganlık düzeylerinin incelenmesi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Eskişehir.
19. Deniz E (1997): Üniversite öğrencilerinin cinsiyet ve kültürel farklılıklara dayalı atılganlıkları üzerine bir atılganlık eğitimi denemesi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Selçuk Üniversitesi, Konya.
20. Dizman H, Gürsoy F (2005): İlköğretim dördüncü ve besinci sınıfa devam eden anne yoksunu olan ve olmayan çocukların saldırganlık eğilimleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 13 (2), 437-446
21. Duncan R (1999): Peer and sibling aggression. An investigation of intra and behaviors: Pieces as a puzzle. *Preventing School Failure*. 42(3). 135-142.
22. Donat-Bacıoğlu S, Özdemir Y (2012): İlköğretim öğrencilerinin saldırgan davranışları ile yaş, cinsiyet, başarı durumu ve öfke arasındaki ilişkiler. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 2 (2), 169-187. (<http://ebad-jesr.com/>)
23. Efilti E (2006): Orta öğretim kurumlarında okuyan öğrencilerin saldırganlık, denetim odağı ve kişilik özelliklerinin karşılaştırmalı olarak incelenmesi. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Konya.
24. Ersoy S (2001): Çocuk yuvasında kalanlarla ailesiyle yaşayan dokuz-onbir yaş grubundaki çocukların saldırganlık eğilimlerinin incelenmesi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
25. Esentürk OK, İlhan EL, Çelik OB (2015). Examination Of High School Students' Sportsmanlike Conducts In Physical Education Lessons According To Some Variability. *Science, Movement and Health*, 15 (2, Supplement): 627-634.
26. Gökalan ZB (2000): İlköğretim okulu öğrencilerinin (12- 14 Yaş) benlik tasarımı, atılganlık ve kendini açma düzeyleri ile akademik başarıları arasındaki ilişki. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
27. Görüş Y (1999): Bir grup lise öğrencisinin atılganlık düzeyi ile stresle başa çıkma yolları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
28. Gümüş T (2000): Kendini kabul düzeyleri farklı lise öğrencilerinin bazı değişkenlere göre saldırganlık düzeyleri. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
29. Gündoğdu R (2010): 9. Sınıf öğrencilerinin çatışma çözme, öfke ve saldırganlık düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(3) 257-276.
30. Güner BÇ (2006): Takım sporları ve bireysel sporlar yapan sporcuların saldırganlık düzeylerinin incelenmesi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Samsun.
31. Hatunoğlu A (1994): Ana Baba Tutumları ile Saldırganlık Arasındaki ilişkiler. *Yayınlanmamış*

- Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Erzurum.
32. İkizler C (1993): Sporda Başarının Psikolojisi. İstanbul: Alfa Basım Dağıtım.
  33. Karasar N (2003). Bilimsel Araştırma Yöntemi (Onikinci Baskı), Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
  34. Karataş ZB (2005): Anne Baba Saldırganlığı İle Lise Öğrencilerinin Saldırganlığı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Çağdaş Eğitim Dergisi. Şubat. Sayı:317.
  35. Keating JW (2007): Sportsmanship as a moral category. In: Morgan WJ, (Editor) Ethics in Sport. pp. 141-152. Human Kinetics
  36. Kırımoğlu H (2007): İlköğretim II. kademe öğrencilerinin madde kullanımı ve bağımlılığını önlemede, okul yöneticisi, beden eğitimi ve rehber öğretmenlerin bilgi, görüş ve önerileri (Ankara il örneği). Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
  37. Kırımoğlu H, Parlak N, Dereceli Ç, Kepoğlu A (2008): Lise öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin spora katılım düzeylerine göre incelemesi. Niğde Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 2(2), 147-154.
  38. Kiper İ (1984): Saldırganlık türlerinin çeşitli ekonomik, sosyal ve akademik değişkenlerle ilişkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi.
  39. Koç Y (2013): Beden eğitimi dersi sportmenlik davranışı ölçeği (BEDSDÖ): Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 15(1), 96-114.
  40. Kuruç Z, Bayar P (1990): MMPI ile sporcuların kişiliklerinin araştırılması I. Spor Bilimleri Bülteni. (1), 2, 21-25.
  41. Köksal F (1991): Denetim odağı ve saldırgan davranışlar arasındaki ilişkiler. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Erzurum.
  42. Köroğlu E (2002): Atılganlık Nedir?. Güncel Psikoloji Dergisi, 3(2). Ankara: HYB yayıncılık.
  43. Lee MJ, Whitehead J, Ntoumanis N (2007): Development of the attitudes to moral decision-making in youth sport questionnaire (AMDYSQ). Psychology of Sport and Exercise, 8(3), 369-392.
  44. Lemyre PN, Roberts GC, Ommundsen Y (2002). Achievement Goal Orientations, Perceived Ability, and Sportpersonship in Youth Soccer, Journal of Applied Sport Psychology, 14:2, 120-136.
  45. Masalcı DA (2001): Aile içi etkileşimlerle çocuğun saldırganlık düzeyi ve uygun davranışlarının Karşılaştırılması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. İzmir.
  46. Miller BW, Roberts GC, Ommundsen Y (2004): Effect of motivational climate on sportpersonship among competitive youth male and female football players. Scandinavian Journal of Medicine & Science in Sports. 14; 193-202.
  47. Orhun A (1992): Fair play okul sporunda bir eğitim ilkesidir. Spor Bilimleri II. Ulusal Kongre Bildirileri, 20-22 Kasım 1992, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
  48. Öztürk HB, Ilgar MZ, Öztürk EE (2014): Aile içi şiddetin akademik başarı ve saldırganlıkla ilişkisi. İZÜ Sosyal Bilimler Dergisi. Güz (5), 115-168. (<http://openaccess.izu.edu.tr/handle/izu/162>, internet sayfasından 26.10.2015 tarihinde indirilmiştir)
  49. Pardeck JT Anderson C, Giannino EA, Miller B, Mothershead MS, Smith SA (1991): Assertiveness of social work students. Psychological Reports. 69; 589-590.
  50. Pehlivan Z (2004): Fair-play kavramının geliştirilmesinde okul sporunun yeri ve önemi, Spormetre, Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, II (2), 49-53.
  51. Rascle O, Coulomb G, Pfister R (1998). Aggression and goal orientations in handball: Influence of institutional sport context. Perceptual & Motor Skills, 86(3), 1347-1360.
  52. Saruhan N (1996): Ankara il merkezinde lise son sınıfa devam eden öğrencilerin atılganlıkları ile anne-baba tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
  53. Shields D, La Voi N, Bredemeier B, Power F (2007): Predictors of poor sportpersonship in youth sports: personal attitudes and social influences. Journal of Sport & Exercise Psychology. 29(6), 747-762.
  54. Silberman MA, Snarey J (1993): Gender Differences in Moral Development During Early Adolescence: The Contribution of Sex-related Variations in Maturation. Current Psychology, 12(2), 163-171.
  55. Tsai E, Fung L (2005). Sportpersonship in youth basketball and volleyball players. The Online Journal of Sport Psychology. 7 (2),. Retrieved April 17, 2013, from <http://www.athleticinsight.com/Vol7Iss2/Sportpersonship.htm>
  56. Tuzgöl M (1998): Ana-baba tutumları farklı lise öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
  57. Weiss MR, Bredemeier BJ (1990). Moral development in sport. Exercise and Sport Science Reviews, 18, 331-378.
  58. Yapan HT (2007): Spor Ahlakı. Gaziantep: Merkez Ofset.